

Gras is om in te liggen, deel 64.

John Bruinsma

Brede Fonteinkruiden.

Het hart van deze aflevering is een poging tot een vegetatieve tabel voor de breedbladige Fonteinkruiden. De tabel is een uitbreiding van die in het Fonteinkruidpraktikum, sommige lezers wel bekend. Alle taxa, ook de kruisingen, zijn erin verwerkt. Aanleiding om deze poging te wagen is het Fonteinkruidenboek van Preston, waarin een nieuw kenmerk wordt geïntroduceerd: de nervatuur van de steunblaadjes.

Zoals je weet, hebben Fonteinkruiden stipulae of steunblaadjes, een per knoop. Onderzoek is altijd te doen aan niet te oude, nog niet vergane exemplaren, dus op de jongere delen van de plant. Bij gedroogd materiaal is het aan te bevelen om de plant los te maken van het herbariumvel en met een paar druppels water het betreffende steunblad en de omgeving vochtig te maken. Dat kan met koud water.

Over het steunblad lopen nerven: vrijwel parallel van basis naar top. Bij sommige soorten zijn 1 of 2 van deze nerven wat breder en soms steken ze zelfs uit de onderkant van het blad. Bij 1 nerf krijgt zo'n blad een uitgesproken kiel. Bij twee uitstekende nerven ontstaat een bootje met een ronde kiel en kleine vinnen, zoals de wad-visbootjes die rechtop blijven staan als ze droogvallen. Soms ook vouwt het steunblad twee keer op zo'n stevige nerf om. De reden van het natmaken is, dat het verwarring tussen een willekeurige vouw en een uitstekende nerf voorkomt.

De grootste vrolijkheid die een Fonteinkruidkijker aan deze tabel kan ontleen is, dat er een 'hard' kenmerk in staat om *Potamogeton x sparganifolius* en *P. x fluitans* te onderscheiden. *P. x sparganifolius* heeft een steunblad met 1 of 2 dikkere nerven die nauwelijks uitsteken, *P. x fluitans* heeft -net als *Potamogeton lucens*, een van zijn ouders- 2 uitstekende nerven. Ik durf dit kenmerk hard te noemen, omdat Preston juist bij deze twee taxa het kenmerk bespreekt. Wellicht wekt het nog enig vertrouwen dat naar aanleiding hiervan ook Klaus van de Weyer en schrijver dezes een paar uur naar (duits) herbariummateriaal hebben gekeken en overtuigd raakten. Overigens vind ik het wonderlijk dat ik aan (een beperkte hoeveelheid) herbarium-materiaal van *Potamogeton gramineus* en *P. x sparganifolius* andere eigenschappen zie dan Preston, zie de voetnoten bij de tabel.

Net zo goed is er ook enige reden tot droefenis: *Potamogeton polygonifolius* en *P. nodosus* zijn met deze tabel niet te onderscheiden. Dat blijft dus letten op de in 'de' Flora genoemde kenmerken: ondergedoken bladeren niet/wel opvallend netvormig geaderd. Af te raden lijkt mij het ecologische argument 'wel/niet in een rivier voorkomend' te gebruiken, vooral niet in kanalen- en bekenstelsels waar rivierwater wordt ingelaten. Bijvoorbeeld ten oosten van ons -in en rond de Peel- is dat de gewoonste zaak van de wereld. Ook vanuit het Wilhelminakanaal wordt water ingelaten (deze inlaat werd onlangs vergroot en ongetwijfeld zijn er nog meer plannen). Verder zijn ook de Dommel en zelfs de Tongelreep niet vrij van Maaswater, dat systematisch (via kanalen in oude vloeivelden) of incidenteel ('om de beek door te spoelen') wordt ingelaten.

Mini-onderzoek **aan te weinig materiaal** leverde op dat *Potamogeton polygonifolius* één bredere, zij het niet uitstekende, nerf zou hebben en *P. nodosus* geen. Let op het 'zou' in de vorige zin. Hoog tijd voor aanvullend onderzoek (wie biedt?). Hoog tijd ook om nog een mogelijk onderscheid uit te proberen: dat in stengel-anatomie. Dit is een oude wens, maar ooit is ook Carthago verwoest.

Literatuur

- Meijden, R. van der (1996). Heukels' Flora van Nederland. 22e druk, Wolters-Noordhoff, Groningen.
- Ploeg, D.T.E. van der (1990). De Nederlandse breedbladige fonteinkruiden. Wetenschappelijke Mededeling KNNV nr.195. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- Preston, C.D. (1995). Pondweeds of Great Britain and Ireland. Botanical Society of the British Isles. B.S.B.I. handbook no 8, London.

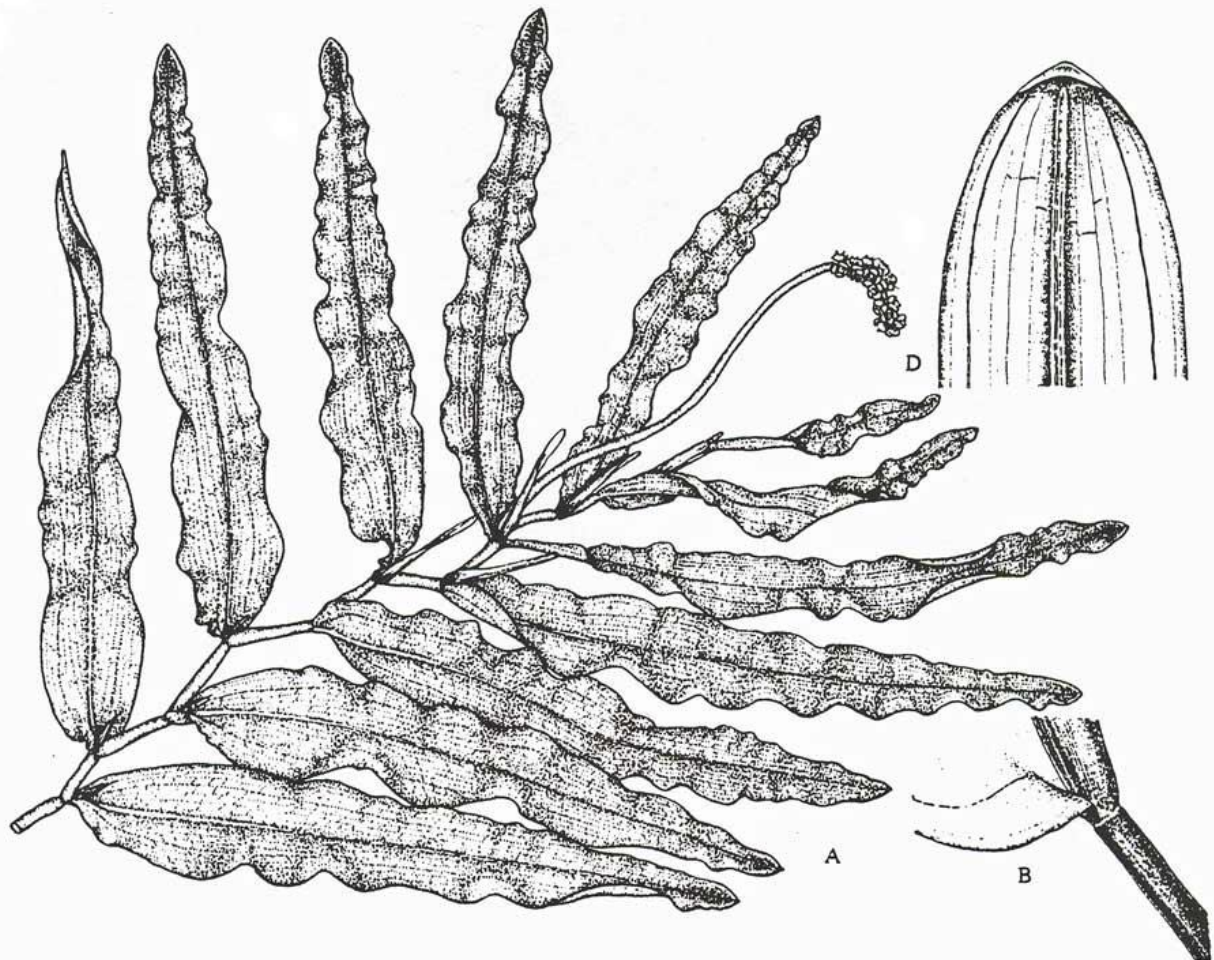

Fig. 1: *Potamogeton praelongus* (Langstengelig fonteinkruid).

A: Habitus; B: Bladbasis; D: Bladtop. Tekeningen uit Preston (1995).

Deze zeer sterk bedreigde soort werd vorig jaar gevonden in de uitgebaggerde noordelijke oude Dommel-arm op Bokt, Eindhoven. Tweede vondst in Noord-Brabant.

Vegetatieve kenmerken van de brede Fonteinkruiden Versie april 1999.

kenmerk	taxon	nat.	color.	polyg.	nodos.	alpinus	grami.	lucens	xspar.	xflui.	xdeci.	xzizzi	praelon.	perfol.
phyllodiën aanwezig	ja	nee	nee	nee	nee	nee	nee	nee	ja	ja	nee	soms	nee	nee
breder onder- waterbladen aanwezig	nee	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja	ja
drijfbladen aanwezig	ja	ja	ja	ja	soms	soms ¹	nee	half	half	nee	ja	nee	nee	nee
drijfbladen doorschijnend	nee	ja	nee	nee	nee	nee	nvt	nee	nee	nvt	nee	nvt	nvt	nvt
onder-waterbladen gesteeld	nvt	ja	ja	ja	zelden langer dan 2 cm	nee	max 2cm	ja	ja	nee	kort	nee	nee	nee
vorm bladbasis	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	afgerond zittend	stengelomvattend
vorm top onder- waterblad	nvt	.	.	.	stomp	spits	spits/ stekel	.	.	spits/ stekel	spits	kap- vormig	.	.
aantal nerven op steunblad	.	.	.	.	.	.	2	2 ²	2	.	.	.	.	.
nerf steunblad steekt uit	.	.	.	.	.	.	ja	nauwe- lijks	ja	.	.	.	.	.

Aantekeningen

. = geen waarneming

Potamogeton x zizzi heeft vaak sikkelvormig gekromde bladeren.

⁽¹⁾Van der Ploeg schrijft in een commentaar bij een vorige versie van deze tabel: 'vrij vaak!'. Zou het kunnen zijn, dat ik meer in stromend water kijk en hij meer in stil-staand? De vorming van

onderwater- en drijfbladen hangt verder o.a. samen met waterdiepte (bij zeer ondiep water alleen drijfbladen) en met het seizoen: later meer kans op drijfbladen.

(²)Bij *Potamogeton gramineus* ziet Preston 2 net iets verdikte nerven, ik 1; Bij *P. sparganifolius* ziet Preston 2 net iets verdikte nerven en ik zie er, aan dezelfde tak, zowel 1 als 2. Daarbij moet ik opmerken dat ik maar heel weinig planten gezien heb.